

Miljø og helse i barnehagen

Veileder til forskrift om miljørettet helsevern
i barnehager og skoler

Publikasjonens tittel: Miljø og helse i barnehagen

Utgitt: 03/2014

Publikasjonsnummer: IS-2072

Utgitt av: Helsedirektoratet
Kontakt: Avdeling miljø og helse
Postadresse: Pb. 7000 St Olavs plass, 0130 Oslo
Besøksadresse: Universitetsgata 2, Oslo

Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01
www.helsedirektoratet.no

Fotografi: Istock Photo
Lars Blomberg
Colourbox
Johner

Utgitt i samarbeid med: Arbeidstilsynet
Utdanningsdirektoratet
Forum for miljø og helse

Innhold

Forord	4
§ 1. Formål	6
§ 2. Virkeområde	7
§ 3. Definisjoner	8
§ 4. Ansvar. Internkontroll	9
§ 5. Opplysnings- og informasjonsplikt	11
§ 6. Krav om godkjenning	12
§ 7. Generelle krav	15
§ 8. Beliggenhet	16
§ 9. Utforming og innredning	17
§ 10. Muligheter for aktivitet og hvile mv.	19
§ 11. Måltid	20
§ 12. Psykososiale forhold	21
§ 13. Rengjøring og vedlikehold	23
§ 14. Sikkerhet og helsemessig beredskap	25
§ 15. Førstehjelp	27
§ 16. Tilrettelegging basert på opplysninger om helseforhold	28
§ 17. Smittevern	29
§ 18. Røyking	31
§ 19. Inneklima/ luftkvalitet	32
§ 20. Belysning	36
§ 21. Lydforhold	37
§ 22. Drikkevann	38
§ 23. Sanitære forhold	39
§ 24. Avfallshåndtering	40
§ 25. Tilsyn	41
§ 26. Virkemidler og dispensasjon	43
§ 27. Klage	46
§ 28. Straff	48
§ 29. Ikrafttreden	48

Forord

Formål

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler har som overordnet mål å bidra til et bedre oppvekst- og læringsmiljø for barn i barnehager. Denne veilederen skal fremme enhetlig tolkning og etterlevelse av dette regelverket i barnehagene, også i forbindelse med utøvelse av faglig skjønn. Veilederen skal videre stimulere til en mer proaktiv arbeidsform som kan sikre at hensynet til barna blir ivaretatt allerede ved planlegging av nye barnehager eller ved vesentlige endringer av eksisterende barnehager.

Målgruppe

Veilederen retter seg mot barnehagens eier, leder, ansatte og foresatte. Den bør imidlertid også være av interesse for tilsynsmyndigheter og andre med ansvar for forvaltning, drift og vedlikehold av barnehagen.

Bakgrunn

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv. trådte i kraft 1.1.1996 (sist endret 3.9.2012). Fra 1.1.2012 er hjemmelen for forskriften lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven). Ny kunnskap om miljøfaktorenes påvirkning på barn og unges helse og trivsel i barnehage- og skolemiljøet, nye driftsformer, bygningstyper mv. og endringer i annen aktuell lovgivning har skapt behov for en oppdatert og mer målrettet veiledning. Forholdene i barnehagen omfattes også av barnehageloven fra 2005. Det er viktig at barnehageeier, leder og tilsynsmyndighetene gjør seg kjent med begge regelverkene.

Innhold

Innholdet i veilederen er direkte relatert til de ulike bestemmelsene i forskriften om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv. Veilederen angir/ oppsummerer forutsetninger for **god praksis**. Et ledd i god praksis kan være at virksomheten kontinuerlig forbedrer sine tjenester. I tillegg inneholder veilederen en del henvisninger og lenker til ytterligere informasjon, uten å ta sikte på å være uttømmende. Det er videre fremhevet områder og temaer innen systematisk folkehelsearbeid hvor det vil være særlig viktig med styrking av samarbeid på tvers av sektorer i kommunen, og med medvirkning fra brukerne. Dette vil bl.a. gjelde godkjenningsprosessen, gjennomføring og oppfølging av tilsyn, bruk av kompetanse og organisering av arbeidet. Veilederen omfatter bare råd og anbefalinger som anses å være av vesentlig betydning for barnehagevirksomheten. Disse er basert på mest mulig eksakt viten, men også på praktiske og velprøvde erfaringer innenfor de ulike områdene/temaene. Flere av disse er hentet fra fagmiljøer utenfor helsesektoren. Også referanser og sjekklister er samlet inn fra flere miljøer. Sjekklisene og skjemaene må anses som eksempler på god praksis. Noen viktige henvisninger til sentralt lovverk og offentlige instanser er samlet bakerst i dokumentet. En mer utførlig referanseliste til nyttige lenker om enkelttemaer og et utvalg sjekklister finnes på www.fmh.no.

Rettslig status

Innholdet i helsemyndighetenes faglige veiledere er i seg selv ikke rettslig bindende for mottakerne. I prinsippet er innholdet i veilederen å anse som en samling anbefalinger og råd.

Det betyr imidlertid ikke at anbefalinger og råd som gis i faglige veiledere, er uten enhver rettslig betydning. Veilederne beskriver ofte en praksis eller fremgangsmåte som ifølge Helsedirektoratet må anses å gjenspeile faglig forsvarlighet og/eller **god praksis**. Den som velger løsninger som avviker fra veilederens anbefalinger, må være forberedt på å kunne dokumentere og begrunne sine valg. Særlig gjelder dette når veilederens anbefalinger knytter seg til spørsmålet om forsvarlig drift.

Videre utvikling av veilederen

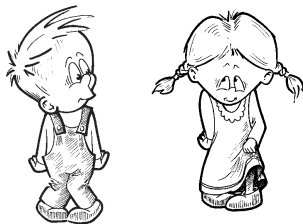
Det er grunn til å forvente stadige endringer i forhold som kan berøre barnehagevirksomheten (driftsformer, lovgivning, kunnskap om påvirkningsfaktorer mv.). Det vil av den grunn være behov for veiledning som er mest mulig oppdatert og relevant. Det tas derfor sikte på en jevnlig oppdatering av veilederen for å bidra til både forsvarlig sikring og positiv utvikling av miljøet for barna i barnehagen.

Viktige bidragsyttere i arbeidet med veilederen har vært Forum for miljø og helse, Arbeidstilsynet, Utdanningsdirektoratet og Oslo kommune. Denne veilederen erstatter IK- 2619 fra 1998.

Oslo, mars 2014

Knut-Inge Klepp
divisjonsdirektør

§ 1. Formål

Forskriftens formål er å bidra til at miljøet i barnehager, skoler og andre virksomheter som nevnt i § 2 fremmer helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold samt forebygger sykdom og skade.

Formålet med forskriften er å sikre at barnas miljø i barnehagen ivaretas. Forskriften får ikke anvendelse for de ansatte, de vil være omfattet av arbeidsmiljøloven. Med barnas miljø menes det fysiske og psykososiale miljøet både i innendørs arealer og på uteområder som ligger på barnehagens eiendom, i umiddelbar tilknytning til denne og andre områder som virksomheten drives på. Forskriften vil også gjelde når barna er på utflukter og turer. Formålsparagrafen understreker betydningen av at barna skal ha et helsefremmende miljø og ikke bare beskyttes mot risikoforhold.

Formålsparagrafen innebærer at helsefaglig kompetanse involveres sammen med teknisk, pedagogisk og planfaglig kompetanse når barnehagen planlegges, drives og vedlikeholdes.

§ 2. Virkeområde

Forskriften kommer til anvendelse ved planlegging, tilrettelegging og drift av:

1. barnehager og andre virksomheter som mot godtgjøring gir tilsyn med og omsorg for barn under skolepliktig alder når:
 - a) virksomheten er regelmessig, og
 - b) tilbyr en ukentlig oppholdstid på mer enn ti timer, og
 - c) antall barn som er tilstede samtidig, er tre eller flere.
2. grunnskoler
3. videregående skoler

Alle vilkårene i forskriftene § 2 nr. 1 a) til c) må være oppfylt for at barnehagen skal være omfattet av forskriften. Forskriften omfatter virksomheter som gir tilsyn og omsorg mot godtgjøring for barn under skolepliktig alder, enten disse er pedagogisk tilrettelagt eller ikke, private eller offentlige.

Med *godtgjøring* menes at det er en betalingsordning for det enkelte barnet som oppholder seg der. Foruten barnehager, herunder familiebarnehager, gjelder forskriften for bl.a. barneparker, dagmammaer, gårdsbarnehager, åpne barnehager og friluftsbarnhager med videre som fyller vilkårene i § 2 punkt 1 a til c.

Forskriften gjelder både virksomheter som er godkjent eller godkjenningspliktige etter lov om barnehager av 17. juni 2005 nr. 64, og virksomheter for barn under skolepliktig alder av *mindre omfang* enn de som faller inn under barnehagelovens godkjenningsplikt, f. eks. barneparker, dagmammavirksomhet o.l.

Med oppholdstid på mer enn 10 timer jf. pkt. b) menes oppholdstid for hvert enkelt barn. M.h.t. antall barn i pkt. c) gjelder 3 barn uavhengig av om barna er egne eller ikke, så lenge det for noen av barna utgjør en virksomhet som drives mot godtgjøring.

For andre virksomheter som ikke fyller alle de tre vilkårene, gjelder forskrift om miljørettet helsevern 2003 nr.486. Som eksempel nevnes barn i barnebaser i asylmottak. Barnebaser omfattes ikke av denne forskriften, men inngår i meldepplikten for asylmottak jf. *forskrift om miljørettet helsevern*.

Ved praktisering av bestemmelser for barnehagen må det tas i betraktning at barnehager etableres i ulike lokaler, og at det finnes mange forskjellige driftsformer. Barnas oppholdstid kan variere mye; det samme gjelder barnas alder og dermed deres fysiske og psykososiale behov.

Familiebarnehager er en særskilt driftsform, ettersom barnehagen drives i private hjem. Variasjoner og alternativer i barnehagetilbudet må imidlertid også tillegges vekt i den totale helsemessige vurderingen som blir foretatt i henhold til forskriften. Det samme vil gjelde for dagmammavirksomhet.

§ 3. Definisjoner

I denne forskrift forstås med;

- a) *Internkontroll*: Å påse at krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift overholdes.
- b) *Internkontrollsystem*: Systematiske tiltak som skal sikre og dokumentere at aktivitetene utøves i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift. De systematiske tiltakene skal være beskrevet i administrative prosedyrer.

§ 4. Ansvar. Internkontroll

Leder av virksomheten har ansvar for å påse at bestemmelsene i eller i medhold av denne forskrift overholdes, og skal rette seg etter de pålegg som kommunen til enhver tid gir.

Virksomhetens eier skal påse at det er etablert et internkontrollsystem.

Ansvar

For både offentlige og private barnehager og tilsvarende virksomheter vil ansvaret for barnehagebygget og selve driften av barnehagen ofte være lagt til ulike enheter. Det er derfor viktig at disse enhetene avklarer roller og ansvar i henhold til forskriftens bestemmelser. Disse avklaringene må fremgå av internkontrollen.

Barnehageeier

- Kommunen er eier av kommunale barnehager (til vanlig representert ved rådmannen).
- Foreninger, foreldre, organisasjoner, aksjeselskap osv. eier private barnehager.

Eier har ansvaret for å påse at et internkontrollsystem er etablert i barnehagen, og at barnehagen har godkjenning (se § 6). Eier har også ansvar for å legge til rette for at barnehagen kan drives i tråd med forskriftens krav.

Leder av barnehagen

Styrer i barnehagen er barnehagens leder. I noen tilfeller, f.eks. dagmamma-virksomheter og mindre, private barnehager, kan leder og eier være samme person.

Lederen er ansvarlig for at det etablerte internkontrollsystemet følges opp, og har plikt til å gi relevant informasjon til foresatte, jf. § 5 andre ledd.

En barnehage må forholde seg til mange ulike regelverk, og felles for mange av disse er krav til internkontrollsystem. Se også IK-Bbygg, et verktøy for bedre eierskap, forvaltning og bruk av bygg (www.ikbygg.no).

Internkontroll

Internkontroll er en kontroll barnehagen selv utfører, og som dokumenterer at regelverk etterleves på en systematisk måte. Barnehagen skal altså vite hva den skal gjøre, gjøre det, og etterpå kunne dokumentere at den har gjort det. Internkontrollsystemet skal gjøre det enkelt å drive kontinuerlig forbedringsarbeid i barnehagen. De fleste virksomhetene som forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler gjelder for, er også underlagt forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheten (*internkontrollforskriften*) hvor § 5 redegjør for innholdet i internkontrollen. Arbeidet med internkontrollen skal

skje i samarbeid med de ansatte og foreldre/foresatte gjennom barnehagens samarbeidsorganer. Internkontrollen skal dokumenteres i den form og omfang som er nødvendig på bakgrunn av den aktiviteten som drives, størrelsen på virksomheten og hvilke risikoforhold som gjør seg gjeldende.

Krav til skriftlige rutiner vil generelt gjelde der mangel på slik dokumentasjon kan ha negativ innvirkning på barnas miljø.

Rutiner veilederen henviser til som «god praksis», bør innarbeides i internkontrollsystemet.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Et etablert internkontrollsystem som ivaretar bestemmelsene i forskriften på en systematisk måte.
- Internkontrollsystemet skal være skriftlig i henhold til internkontrollforskriftens § 5.
- Det er foretatt en avklaring av roller og ansvar i henhold til forskriftens bestemmelser mellom involverte enheter som driver virksomheten.
- Alle regelverkskrav er samlet i ett internkontrollsystem.
- Utarbeidelsen og regelmessig oppdatering av internkontrollsystemet skjer i samarbeid med de ansatte og foresatte/foreldre gjennom barnehagens samarbeidsorganer.
- Eier har tilrettelagt for at barnehagen kan oppfylle forskriftens krav.

§ 5. Opplysnings- og informasjonsplikt

Leder av virksomheten plikter å legge frem de opplysninger som er nødvendige for at kommunen skal kunne gjennomføre sine oppgaver etter denne forskrift.

Leder av virksomhetens skal, med de begrensninger som følger av taushetsplikten, sørge for at det uoppfordret gis relevant informasjon til foresatte og/eller elever om forhold ved virksomheten som kan ha negativ innvirkning på helsen.

Denne paragrafen omhandler to ulike plikter: **Opplysningsplikten** (jf. *folkehelse-loven* § 12), som oppfylles ved at virksomheten legger frem informasjon som etterspørres, og **informasjonsplikten** som skal oppfylles på virksomhetens eget initiativ.

Barnehagens leder er ansvarlig for at både tilsynsmyndighet, ansatte, foresatte og/eller barna uoppfordret informeres om forhold som kan ha negativ innvirkning på barnas helse. Barnehagen må utarbeide rutiner for hvilke forhold dette kan gjelde. Eksempler kan være:

- Klager på inn klima.
- Ventilasjonsanlegg som ikke virker over tid.
- Utilfredsstillende renhold.
- Oppussingsarbeider som forårsaker støv, lukt, støv eller sikkerhetsmessige utfordringer.
- Vannlekasje.
- Forhold som kan forårsake smitte blant barn og ansatte.
- Utfordringer i det psykososiale miljøet.
- Alvorlige skader eller hendelser som barn har vært utsatt for.
- Manglende godkjenning eller avvik fra forskriften som er blitt avdekket etter tilsynsbesøk.
- Skadedyr og skadedyrbekjempelse hvor det brukes kjemiske bekjempelsesmidler.
- Eksterne forhold som barnehagen selv ikke er ansvarlig for, f.eks. støyende anleggsarbeider på nabolommen.

Dersom barnehagen av ulike årsaker ikke informerer foresatte og eller barna tilstrekkelig, må tilsynsmyndigheten pålegge barnehagen dette. Begrunnelsen er at foreldre/foresatte skal kunne gis mulighet til å ivareta miljøet til sine barn.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Rutiner som sikrer at tilsynsmyndighet, ansatte, foresatte og barna får nødvendig informasjon om forhold ved barnehagen som kan ha negativ innvirkning på helsen.
- Rutiner for oppfølging av opplysningsplikten. Varsling til riktig instans når det oppstår forhold som kan ha negativ innvirkning på barnas helse og trivsel.
- Barnehagen og helsemyndigheten (for eksempel ved kommunelege, helse-søster, miljørettet helsevern) samarbeider om utarbeidelsen av rutiner for hva som skal varsles og til hvem når det gjelder forhold som kan ha innvirkning på barnas helse.

§ 6. Krav om godkjenning

Virksomheter som omfattes av forskriften, jf. § 2, skal være godkjent av kommunen.

Godkjenning etter denne forskrift fritar ikke for bestemmelser som er gitt i medhold av annet regelverk.

Søknad skal fremlegges for godkjenningsmyndigheten når det foreligger plan for etablering, utvidelse eller endring av virksomheten.

Søknad om godkjenning skal inneholde dokumentasjon som viser hvordan virksomhetens eier vil sikre at virksomheten planlegges, etableres, drives og videreutvikles i samsvar med forskriftens bestemmelser.

Det må fremgå hvor mange barn/elever og ansatte virksomheten er beregnet for.

For søknad om godkjenning av private virksomheter uten offentlig støtte som omfattes av forskriften, skal saksbehandlingsfrist som nevnt i tjenesteloven § 11 første ledd første punktum, være 4 måneder. Tjenesteloven § 11 annet ledd om at tillatelse ansees gitt når saksbehandlingsfristen er utløpt, gjelder ikke for godkjenning etter denne forskrift.

Alle virksomheter som omfattes av forskriften skal være godkjent av kommunen, og godkjenning gis etter søknad.

Det er viktig at det ikke er godkjenningen i seg selv som er målet, men at barnehagen hele tiden arbeider for et miljø som fremmer helse, trivsel og læring hos barna.

Barnehageeier og barnehageleder må ha avklart ansvar og roller knyttet til det å søke om godkjenning etter forskriften, og ha rutiner for dette i sin internkontroll. Framgangsmåte for godkjenning vil avhenge av tiltaket:

- Ny barnehage.
- Eksisterende barnehage ikke tidligere godkjent.
- Renovering av eksisterende barnehage.
- Tilbygg til eksisterende barnehage.
- Midlertidige erstatningslokaler.
- Driftsmessige endringer (eks.: Omlegging av driftsform, utvidelse av antall barn) (ref. rundskriv fra Helse- og omsorgsdepartementet I-1 /2012).

Forskriften inneholder både bygningstekniske og driftsmessige bestemmelser. For nye tiltak som også er søknadspliktige etter plan- og bygningsloven, er det hensiktsmessig å dele godkjenningen i 2 trinn:

- Trinn 1 – Barnehageeier søker om samtykke til planer for ny virksomhet eller større endringer/utvidelser/rehabiliteringer/tilbygg mv. Samtykke bør gis samtidig med at plan- og bygningsmyndigheten behandler rammesøknaden for tiltaket.
- Trinn 2 – Leder for barnehagen søker om godkjenning ifølge bestemmelser omkring driften av barnehagen. Godkjenning gis så vidt mulig før oppstart. Det kan være aktuelt for godkjenningsmyndigheten å be om å få vurdere barnehagens IK-system igjen etter noen måneders drift, da ikke alt vil være helt på plass ved oppstart. (Eksempler vil finnes på Forum for miljø og helse sine hjemmesider www.fmh.no).

Når det gjelder øvrige tiltak, vil ikke enhver detaljendring av de bygningsmessige forhold omfattes av bestemmelsen. Det vises til prinsippet om at det må være forholdsmessighet mellom godkjenningsplikts omfang og de helsemessige hensyn som begrunner godkjenningsplikt. Tvilstilfeller bør tas opp med godkjenningsmyndigheten, som skal kunne bistå med råd og veiledning i godkjenningsprosessen.

Ved behov for rehabilitering/ utbedring av eksisterende virksomhet henvises til Momentliste Norsk Forum for Bedre Innemiljø for Barn (NFBIB).

Godkjenning forutsetter at barnehagen tilfredsstillt kravene i forskriften. Det er ikke anledning til å gi midlertidig godkjenning eller godkjenning på vilkår om at krav i forskriften oppfylles på et senere tidspunkt. Kommunen har imidlertid en viss anledning til å gi dispensasjon, jf. § 26. Det betyr at dersom kommunen gir godkjenning til en virksomhet uten at alle forskriftens krav er oppfylt, må den ha gitt varig eller midlertidig dispensasjon fra disse kravene i forkant. Det bør imidlertid ikke dispenseres fra krav som utgjør et hovedformål eller en hovedintensjon med forskriften. Avgjørelsen om godkjenning skal gis eller ikke, er å anse som enkeltvedtak som kan påklages.

At en barnehage ikke får godkjenning, betyr ikke nødvendigvis at den ikke kan drives videre, men manglende godkjenning vil innebære nærmere oppfølging fra kommunen, med sikte på å oppnå godkjenning. Situasjonen er omtalt i Helse- og omsorgsdepartementets Rundskriv I-1/2012 «Om godkjenning av barnehager og skoler etter regelverket for miljørettet helsevern».

Kommunen kan trekke godkjenningen tilbake dersom krav ikke lenger overholdes (når det gjelder virkning av tilbakekallelse av godkjenning, se veiledning til § 26 Virkemidler og dispensasjon).

Vedlikehold

Det fremgår av § 6, 4. ledd at søknad om godkjenning skal inneholde dokumentasjon som viser hvordan virksomhetens eier vil sikre at virksomheten planlegges, etableres, drives og videreutvikles i samsvar med forskriftens bestemmelser. Forsvarlig drift stiller blant annet krav til vedlikehold. Det er i denne sammenheng viktig at vedlikeholdet av barnehagen skjer i henhold til en plan som sikrer at miljøet til enhver tid er i samsvar med forskriftens krav. Det vises også til bestemmelser i plan- og bygningsloven og byggesaksforskrift SAK 10.

Med vedlikehold mener vi tiltak for å opprettholde teknisk og funksjonell standard. Et planlagt, forebyggende vedlikehold er avgjørende for at bygget med installasjoner skal fungere som forutsatt i sin levetid. Vedlikehold starter i planleggingsfasen av et nytt bygg. Det bør velges løsninger og produkter som er enkle å vedlikeholde, både med hensyn til tilgjengelighet og muligheten for

vedlikehold. Ved ferdigstillelse av et nytt bygg skal det følge en vedlikeholdsdokumentasjon for alle deler av bygget og de tekniske anlegg som skal vedlikeholdes, og driftspersonellet som skal stå for vedlikeholdet, skal gjennomgå grundig opplæring.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Barnehagen må ha godkjenning etter denne forskriften ved oppstart.
- Ansvar og roller mellom barnehageeier og leder er avklart med hensyn til godkjenning, drift og vedlikehold.
- Vedtatt vedlikeholdsplan inngår i godkjenningen av barnehagen.
- Barnehageeier og leder har en aktiv rolle for å påse at miljøet i den enkelte barnehagen er forsvarlig og i henhold til forskriftens krav.
- Rutiner for samarbeid mellom barnehagens leder og barnehageeier om forvaltning, drift og vedlikehold av barnehagen.

§ 7. Generelle krav

Virksomheter som omfattes av forskriften, skal være helsemessig tilfredsstillende.

Virksomhetene skal planlegges, bygges, tilrettelegges og drives slik at forskriftens bestemmelser om trivsels-, helse-, hygiene- og sikkerhetsmessige forhold oppfylles på en allment akseptert måte.

Det overordnede krav i forskriften er at barnehagen skal være helsemessig tilfredsstillende. Alle barn har krav på et trygt og godt barnehagemiljø. Dette spesifiseres av de øvrige bestemmelsene i forskriften. Bestemmelsene er i stor grad gitt som funksjonskrav. Hvordan funksjonskravene skal oppfylles, er i utgangspunktet opp til barnehagens eier og leder. Bestemmelsene utfylles av denne veilederen og normer, f.eks. Folkehelseinstituttets rapport 2013:7 (www.fhi.no). Forskriften åpner for faglige vurderinger av hva som vil være tilfredsstillende standarder på de ulike områdene.

Barnehagens eier og leder må sørge for at det foreligger tilfredsstillende planer og rutiner for forvaltning, drift og vedlikehold. Dette omfatter tilfredsstillende organisering av barnehagen, tilfredsstillende planlegging og bruk av økonomiske og bemanningsmessige ressurser, samt tilfredsstillende drift og vedlikehold av areal og bygninger. Bestemmelsen må ses i sammenheng med kravet om internkontrollsystem, som innebærer at virksomheten gjennom systematiske tiltak skal sikre at krav fastsatt i eller i medhold av forskriften overholdes (se også § 4). Dette vil bety at barnehagen har gjennomført en risikovurdering av de forhold som kan ha betydning for barnas helse og miljø. Arbeidstilsynet har utarbeidet et *faktaark* om risikovurdering, og «*dagROS*» er et praktisk eksempel barnehagen kan benytte for å kartlegge risiko i forbindelse med turer og aktiviteter.

Barnehagen skal planlegges, bygges, tilrettelegges og drives slik at forskriftens bestemmelser om trivsels-, helse-, hygiene- og sikkerhetsmessige forhold oppfylles på en allment akseptert måte. I begrepet allment akseptert måte ligger det en forutsetning om at også regelverk som regulerer tilsvarende eller tilgrensende områder, skal være oppfylt. Det vises til regelverket om bl.a. produktsikkerhet, bygninger, matservering mv. Bestemmelsen må også ses i sammenheng med *plan og bygningsloven*, *arbeidsmiljøloven* og *barnehageloven*.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Rutiner for forvaltning, drift og vedlikehold (jf. internkontrollforskriften).
- Risikovurdering av forhold som omhandles i forskriften og som kan ha betydning for barnas helse og miljø.

§ 8. Beliggenhet

Ved valg av beliggenhet for ny virksomhet som omfattes av forskriften, skal det tas hensyn til trafikkforhold, luftforurensning, støy, klimaforhold og risikofaktorer i miljøet, samt områdets utforming og topografi.

Ved valg av beliggenhet for nye barnehager skal det tas hensyn til forskriftens formål om at barnehagen skal fremme helse og trivsel og forebygge skader. Beliggenheten er en viktig del av det totale miljøet til barna. Beliggenheten bør vurderes i forhold til barnehagens formål, barnas alder og oppholdstid. I vurderingen av beliggenhet vil det være rom for skjønn, der svakheter på enkelte områder kan kompenseres av andre særlige kvaliteter. Barnehagen bør lokaliseres slik at den oppleves som en naturlig del av nærmiljøet for dem som oppholder seg både i og utenfor barnehagen.

Viktige momenter ved valg av ny beliggenhet er ulykkesrisiko, støy, luftforurensning, grunnforurensning, tilgjengelighet, adkomst, trafikkmønster, parkeringsforhold, gang- og sykkelveier, tur- og rekreasjonsområder, *lokal-klimatiske forhold*, solforhold, rasfare, radon, oversvømmelse og avstand til kraftlinjer og transformatorstasjoner. Disse momentene skal ivaretas gjennom ordinær planlegging og byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven. Godkjenningmyndigheten etter forskriften bør inn tidlig i kommuneplanleggingen og bidra til at disse momentene ivaretas. Helsedirektoratet har utarbeidet en *momentliste* for ivaretagelse av folkehelse i arealplaner. Kunnskapsdepartementet har utarbeidet et *temahefte* om barnehagens fysiske miljø, både ute- og innemiljø. *Rådgivningstjenesten* for skole og barnehageanlegg omfatter rehabilitering og nybygg av barnehageanlegg. Den formidler forskningsbasert kunnskap om arkitektur og pedagogikk, universell utforming og tilrettelegging for daglig fysisk aktivitet.

God praksis i kommunen forutsetter følgende:

- Rutiner for å ta godkjenningmyndigheten og andre aktuelle samarbeidspartner, f.eks. planmyndigheten, helsetjenesten, bedriftshelsetjenesten og andre, med på råd når det gjelder valg av beliggenhet for barnehagen.
- Rutiner som sikrer at konsekvenser av ulike helse- og miljøfaktorer som kan ha innvirkning på barnas helse og trivsel, vurderes ved valg av beliggenhet.

§ 9. Utforming og innredning

Lokalene og uteområdet skal være utformet og innredet slik at forskriftens formål ivaretas.

Funksjonshemmedes behov skal ivaretas.

Virksomheten skal være utformet og innredet slik at tilfredsstillende renhold og avfallshåndtering er mulig.

Bestemmelsene omfatter barnehagens totale ute- og inneareal, og må ses i sammenheng med krav satt i sentrale forskrifter vedrørende byggetekniske krav (*TEK 10*) og krav til *universell utforming*, samt formålsparagrafen i *barnehage-loven*. Det kan også være at arealkrav og utforming er styrt av lokalt vedtatte bestemmelser og retningslinjer.

Universell utforming

Universell utforming innebærer at tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne i størst mulig grad løses gjennom tiltak integrert i produktutforming, arkitektur, planlegging og tjenesteyting. En *funksjonshemming* kan være synshemming, hørselshemming, fysisk eller psykisk utviklingshemming eller en skjult funksjonshemming som astma/allergi, diabetes osv.

Utforming og innredning både på ute- og inneområder skal ivareta barnas behov for sikkerhet samtidig som det skal legges til rette for kreativ utfoldelse, trivsel og gode psykososiale forhold. Nye barnehager eller barnehager som renoveres, skal være universelt utformet. Dette er også stadfestet i *plan og bygningsloven* og *diskriminerings- og tilgjengelighetsloven*. Eksisterende barnehager må starte planleggingen av arbeidet med tilrettelegging både av ute- og innearealet så snart de blir kjent med at et barn med nedsatt funksjonsevne skal begynne. Kunnskapsdepartementets *temahefte* om fysisk miljø omhandler inne- og utemiljøet generelt, men gir også råd om utforming som tar hensyn til funksjonsnedsettelse.

Ut fra hensynet til barn med allergi/overfølsomhet eller særlig risiko for dette, frarådes bruk av teppegulv i barnehagen. Ut fra samme hensyn bør det ikke finnes allergifremkallende planter ute eller inne.

Innearealene

Veiledende norm for størrelsen på inneareal (*Utdanningsdirektoratet*) er 4 kvadratmeter pr. barn over tre år og om lag en tredel mer pr. barn under tre år. Dette er å forstå som minstekrav. De ansattes arbeidsmiljøforhold reguleres av *arbeidsmiljøloven* med forskrifter. Det er de rommene som står til disposisjon til barnas aktiviteter, som tas med i arealberegningen.

Følgende rom regnes ikke med til leke- og oppholdsarealet: Personalrom, kontorer, vaskerom, stellerom, toaletter, oppbevaringsrom, inngang (grov-garderobe) o.l. For barnehager som tar imot barn mellom 0–3 år, er stellerom og hvilerom nødvendig.

Det finnes ulike driftsformer for barnehager tilpasset lokale behov og lokale forhold. Nye former som gårdsbarnehager, barnehagebusser, friluftsbarnhager osv. forekommer. Dersom kriteriene i denne forskriftens § 2 er oppfylt, skal kravene i forskriften følges uansett driftsform. På hjemmesidene til *Forum for miljø helse* er det eksempler på sjekklister for ute- og inneområder i en barnehage.

Utearealene

Utemiljøet utformes slik at alle barn får gode muligheter til å delta aktivt i lek og andre aktiviteter. I tilretteleggingen av det fysiske miljøet må det tas hensyn til at barn i ulike aldre og med ulikt ferdighetsnivå skal bruke de samme arealene (jf. *Rammeplan for barnehagen*). Utearealet bør som minstemål være seks ganger så stort som innearealene (det vil si ca. 24 m² for barn under 3 år og 33 m² over 3 år). Dersom disse kravene er vanskelige å oppfylle for eksempel i bystrøk, må det tas en helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle når det gjelder hvilke parker og friområder som finnes i nærmiljøet, og hvordan barnehagen har tenkt å benytte disse. Barnas sikkerhet må i så fall vies spesiell oppmerksomhet.

Renhold og avfallshåndtering

Utformingen av barnehagens områder både inne og ute vil ha betydning for muligheten til å få til et effektivt og godt renhold. Ved inngangspartiet bør det velges løsninger for utforming og materialbruk som gjør at minst mulig sand og skitt dras med inn, og det bør være mulighet for spyling utendørs. Plassering av avfallsbøtter og rutinene for tømming av disse samt ordensregler, kan ha betydning for hvordan de som bruker barnehagen kan bidra til et rent miljø.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Utforming og innredning av barnehagen ivaretar formålsbestemmelsen og de forhold som forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager omhandler.
- Universell utforming er lagt til grunn ved utforming av nye barnehager, og ved endring/renovering som krever ny søknad etter plan og bygningloven.
- Rutiner som sikrer nødvendig tilrettelegging for barn med funksjonsnedsettelse før de starter i barnehagen og eventuelt dersom behov for tilpasning oppstår.
- Det kan dokumenteres rutiner for et trygt og sikkert renhold og avfallshåndtering både med hensyn til utearealene og barnehagebygningen.
- Utearealer som tilrettelegger for variert fysisk aktivitet og ivaretar behovet for sikkerhet og universell utforming.

§ 10. Muligheter for aktivitet og hvile mv.

Virksomheten skal planlegges og drives slik at den dekker ulike behov for aktivitet og hvile.

Lek og fysisk aktivitet er grunnleggende for fysisk og psykisk velvære. Det skal være arealer og utstyr nok til lek og varierte aktiviteter som fremmer bevegelsesglede, gir allsidig bevegelseserfaring og mulighet for opplevelse av mestring av både fysiske og sosiale ferdigheter ute og inne for ulike aldersgrupper og ulike funksjonsnivå. Dette samsvarer med *rammeplan for barnehagen*.

Barnehagen bør også ha rom for rolige aktiviteter og hvile; dette er spesielt viktig for virksomheter som tar imot barn under 3 år. Rom som kan benyttes til søvn og hvile, skal ha god kvalitet på innemiljøet. Med dette menes bl.a. støyisolering og god luftkvalitet, se også § 19 (jf. FHI *Anbefalte faglige normer for inneklima* 2013). Det bør finnes uteplass slik at barna kan sove ute når forholdene tillater det. Den bør være skjermet for støy, vær og vind, og lett kunne ses innenfra. Benyttes leskur eller lignende, må lydforhold og luftkvalitet også vurderes, samt mulighet for evakuering. Regler for hvilke temperaturer barna kan sove og oppholde seg ute i, bør utarbeides etter lokale forhold og i samråd med foreldrene. Personalet må alltid vurdere været og hvor lenge barna skal være ute.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Inne- og uteområdene er organisert slik at de fremmer barnas motoriske utvikling og behov for fysisk utfoldelse for ulike aldersgrupper og ulike funksjonsnivå de skal også gi mulighet for rolig lek og sosialt fellesskap.
- Barnehagens hvilerom tilfredsstillende grenseverdier på inneklimafaktorer som er gitt i § 19.
- Følgende hensyn er ivarettatt ved valg av plassering av vogner når barn skal sove ute:
 - Overdekking og skjerming for vær og vind.
 - Tilsyn fra personalet .
 - Skjerming fra dyr (f.eks. katter).
 - Mulighet for evakuering.
- Regler for når barna kan sove og leke ute er utarbeidet i samråd med foreldrene.

§ 11. Måltid

Det skal finnes egnede muligheter for bespisning som også ivaretar måltidets sosiale funksjoner.

Virksomheten skal i nødvendig utstrekning ha tilfredsstillende muligheter for lagring, tilberedning og servering av mat i samsvar med næringsmiddelovgivningen.

Måltider i barnehagen er viktige for barns helse og trivsel, og de er også viktige for det sosiale og pedagogiske miljøet; barn som er sultne er ukonsentrerte. Barnehagene har en god tradisjon for å integrere måltidene som en del av barnehagehverdagen, hvor pedagogiske, sosiale og trivselsmessige funksjoner ivaretas. Lokalene som det spises i bør derfor være egnet til dette, og barna bør ha god nok tid til å spise og ha tilsyn av voksne.

Lagring, tilberedning og servering av mat må skje i samsvar med råd og regelverk fra *Mattilsynet* herunder hensynet til *matallergi*. Viktige råd er bl.a. god håndhygiene ved tilberedning av mat og før måltidet, samt at mat som ikke skal spises med en gang, kjøles ned raskt.

Det anbefales at Helsedirektoratets *retningslinjer* for mat og måltider i barnehagen legges til grunn ved matservering slik at den ernæringsmessige verdi av måltidet sikres. Det anbefales blant annet at barna i barnehagen får to måltider om dagen med maksimum 3 timers mellomrom og god nok tid til å spise. Maten bør varieres over tid for å gi forskjellige smaksopplevelser. «*Bra mat i barnehagen*» er et pedagogisk materiale utarbeidet av Helsedirektoratet med råd og tips om mat i barnehagen.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Rutiner som sikrer god organisering rundt måltidet, herunder god nok tid og tilsyn av en voksenperson.
- Rutiner for lagring, tilberedning og servering av mat i samsvar med råd og regelverk fra Mattilsynet.
- Rutiner som ivaretar hensynet til matallergi, og andre overfølsomheter for mat.
- Helsedirektoratets «Råd for mat og måltider i barnehagen» legges til grunn ved matservering og planlegging av et sunt kosthold.

§ 12. Psykososiale forhold

Virksomheten skal fremme trivsel og gode psykososiale forhold.

Formålet med denne bestemmelsen er å sikre alle barn i barnehagen et godt psykososialt miljø og at barnehagetilbudet/-miljøet i barnehagen tilrettelegges slik at det fremmer trivsel. *Barnehagelovens* formålsparagraf § 1 understøtter dette :«Den skal bidra til trivsel og glede i lek og læring, og være et utfordrende og trygt sted for felleskap og vennskap.»

Trivsel er en viktig del av det positive helsebegrepet. Foreldre og barnehagens personale har et felles ansvar for barns trivsel og utvikling. Hva barna i barnehagen selv forteller gjennom ord, handling og atferd, og hva foreldrene forteller, vil være helt sentrale informasjonskilder om trivsel og psykososial helse. Det betyr at et godt samarbeid mellom barnehagen og foreldrene er vesentlig for å få oversikt over det psykososiale miljøet i barnehagen. Foreldrene og de ansatte bør drøfte hva man i sin barnehage legger i begreper som for eksempel «krenkende adferd» og «godt psykososialt miljø».

Med krenkende adferd menes krenkende ord eller handlinger som mobbing, vold, diskriminering og utestenging.

En god psykososial helse forbindes med opplevelser av trygghet, mestring, nærhet og livsglede. En nøkkel til å fremme disse verdiene i barnehagen er å vektlegge utvikling av barnas sosiale kompetanse.

Sosial kompetanse handler om å kunne kommunisere og samhandle godt med andre i ulike situasjoner. Denne kompetansen er sentral for at det enkelte barn skal lykkes og trives, og for at barnet skal bli verdsatt som venn og likeverdig deltaker i samspillet med de andre barna. Utdanningsdirektoratet har utarbeidet veilederen «*Barns trivsel – voksnes ansvar: Forebyggende arbeid mot mobbing starter i barnehagen*» til støtte for barnehagens arbeid mot mobbing og som hjelp til å fremme et godt psykososialt miljø.

Mistrivsel og dårlige psykososiale forhold i barnehagen kan gi mange utslag hos barn. Barnet kan bli psykisk trett, få konsentrasjonsvansker, utvikle spisevegring, angst og nedsatt motstandskraft mot sykdom.

Det som innvirker på barnas psykososiale forhold, er ofte sammensatt av mange forhold. Det er derfor viktig, ut fra et forebyggende og helsefremmende perspektiv, å ha regelmessige møter mellom barnehagen, foreldrene og eventuelt en representant fra helsestasjonen.

I møter mellom barnehagen og foreldre kan man drøfte:

- Trivselsmessige og psykososiale forhold i barnehagen.
- Hvilke miljøfaktorer som påvirker disse forholdene i barnehagen, og hva som må gjøres for å påvirke dem i riktig retning.

- Innholdet i eventuelle rutiner og planer for forebygging av krenkende adferd.
- Innholdet i rutiner for håndtering av alvorlige, uforutsette hendelser som ulykker, dødsfall o.l.
- Hva som oppfattes som et godt psykososialt miljø, hva krenkende adferd er, hva terskelen for å gripe inn er og når barnehageledelsen skal varsles.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Oversikt over det psykososiale miljøet i barnehagen.
- Plan for barnehagens systematiske og kontinuerlige arbeid for å oppnå et godt psykososialt miljø og rutiner for oppdatering og oppfølging av planen.
- Metoder og rutiner for avdekking av krenkende adferd og oppfølging av eventuelle hendelser.
- Rutiner for samarbeid mellom barnehagen og foresatte om det forebyggende og holdningsskapende arbeidet.
- Rutiner for samarbeid med helsestasjonen, PPT og barnevern.
- Rutiner for håndtering av alvorlige, uforutsette hendelser som ulykker, dødsfall o.l.

§ 13. Rengjøring og vedlikehold

De deler av virksomhetens innendørs arealer som er i daglig bruk, skal ha forsvarlig renhold etter hygienisk tilfredsstillende metoder.

Hovedrengjøring skal gjennomføres årlig i innendørs arealer.

Uteområdet og tekniske anlegg skal vedlikeholdes og rengjøres etter behov.

Renhold

Renhold er summen av de oppgavene som må utføres for å holde et område rent. Sammenhengen mellom støv og helseplager hos barn med astma og allergi er godt dokumentert. Hensikten med renhold er å redusere forekomsten av støvpartikler, allergener og smittestoffer. Et godt renhold skal bidra til å oppnå trivsel, hygiene og godt inneklima samtidig som det forlenger levetiden på materialer og inventar. For å oppnå dette må renholdet gjennomføres etter en plan.

Skriftlige renholdsplaner utarbeides i samarbeid mellom barnehagen og renholdsansvarlig, og skal omfatte:

- Arbeidstid for regelmessig/daglig/ukentlig renhold.
- Hva som utføres i regelmessig/daglig/ukentlig renhold.
- Plan for periodisk renhold/hovedrenhold – utføres sjeldnere.
- Plan for lettere vedlikehold.
- Bygg, etasje, romtype, rengjøringsareal, gulvbelegg, frekvens og kvalitetsprofil.
- Beregnet renholdstid – minimum akseptert renholdstid.
- Alle forhold av betydning for renholdsbehovet, for eksempel møblering, ventilasjonskanaler, lysarmaturer og avfallshåndtering.
- Relevante rutiner, for eksempel renholdsinspeksjoner, tider for renholdet og sikkerhetsrutiner knyttet til oppbevaring av nøkler, låsing og alarmer.
- Plan for støvtørking av høye flater, vask av vegger og tak, ventiler mv.
- Barnehagens medvirkning i renholdet.

Datablad som redegjør for hvilke rengjøringsmidler og eventuelle kjemikalier som benyttes, bør være lett tilgjengelig for personalet i barnehagen. Rengjøringsprodukter og rengjøringsmetoder bør vurderes med tanke på å unngå allergi og helseplager. Det vil blant annet si minst mulig bruk av kjemikalier og parfymerte renholdsprodukter.

Sintef Byggeforsk har utgitt råd og anbefalinger for effektivt og kvalitetsbevisst renhold i skoler og barnehager (700.212). Databladet omhandler krav og forutsetninger, renholdsmetoder, rengjøringskvalitet og utforming av renholdssystem, samt hvordan man kan organisere og følge opp renhold i skoler og barnehager.

NS-INSTA 800 er en utbredt nordisk renholdsstandard for fastlegging og vurdering av rengjøringskvalitet. Kvalitetsstyrt renhold etter denne standarden

kan gjøre hovedrengjøring i barnehagen overflødig. Dette forutsetter at det regelmessige renholdet omfatter alle overflater i lokalene: gulv, innredning og inventar, vegger og himling.

Det foreligger ingen spesielle retningslinjer for hvordan og hvor ofte leker i barnehager bør rengjøres. Med utgangspunkt i Folkehelseinstituttets anbefalinger bør barnehagen lage en risikovurdering av smitteforhold. Man kan til en viss grad også ta sesonghensyn, da enkelte aktuelle smittsomme sykdommer har sesongvariasjoner. Ved utbruddssituasjoner av mage-, tarm- og luftveisinfeksjoner bør man i en periode gå over til daglig rengjøring av leker. Dersom det benyttes tøyleger, må de kunne vaskes i vaskemaskin.

Vedlikehold

Med vedlikehold menes tiltak for å opprettholde teknisk og funksjonell standard. Et planlagt, forebyggende vedlikehold er avgjørende for at barnehagebygningen med installasjoner skal fungere som forutsatt i sin levetid. Vedlikehold starter allerede i planleggingsfasen av nytt bygg. Det bør velges løsninger og produkter som er enkle å vedlikeholde. Ved ferdigstillelse av et nytt bygg bør det følge en grundig vedlikeholdsdokumentasjon for alle deler av bygget og de tekniske anleggene som skal vedlikeholdes, og driftspersonellet som skal stå for vedlikeholdet, bør gjennomgå grundig opplæring. Se også www.ikbygg.no.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Oppdatert renholdsplan som omfatter daglig og periodisk renhold, renhold på uteområdet og tekniske anlegg, samt rutiner for hvor ofte planen skal revideres.
- Renholdsplan for nybygg og større ombygginger foreligger også i byggeprosessen.
- Regler for hvordan barna, ansatte og andre som bruker barnehagens inne- og uteområder kan bidra for å forenkle renhold og vedlikehold ved for eksempel bruk av innesko og oppbevaring av yttertøy.
- Barnehagen har utpekt en renholdsansvarlig som har den daglige kontakten med renholderne.
- Rutiner for hvordan barnehagen håndterer bortfall av renholdet i perioder med f.eks. sykdom eller streik.
- Eier/leder av barnehagen sørger for at renholdspersonell har nødvendig kunnskap om renholdets betydning for innemiljø og smittespredning.
- Vedtatt plan for vedlikehold av barnehagebygningen.

§ 14. Sikkerhet og helsemessig beredskap

Virksomheten skal planlegges og drives slik at skader og ulykker forebygges.

Virksomheten skal ha rutiner og utstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner.

Rutinene og sikkerhetsutstyret skal være kjent for alle, herunder barn og elever.

Barnehagens sikkerhets- og beredskapsarbeid skal forebygge at ulykker skjer og medvirke til at uønskede hendelser får så begrensede skadelige konsekvenser som mulig. Arbeidet med sikkerhet og beredskap skal integreres i barnehagens daglige drift.

For både offentlige og private barnehager vil ansvaret for noe av sikkerhetsarbeidet (f.eks. kontroll av uteområde, lekeplassutstyr, skadedyrbekjempelse mv.) ofte være lagt til annen enhet eller myndighet. Det er derfor viktig for barnehagen å avklare roller og ansvar knyttet til dette.

Foreldre bør involveres i vernerunder og forhold som angår sikkerhet i barnehagen. Eksempel på sjekklister for sikkerhet på ute- og inneområdet finnes på hjemmesiden til Forum for Miljø og helse www.fmh.no.

Sjekklistene for sikkerhet på ute- og inneområdet må innbefatte gjennomgang av sikkerhetsutstyr som komfyrvern, stikkontaktvern, trappesikring, sjekking av overflatetemperatur på panelovner o.l.

Barnehager er i henhold til *brann- og eksplosjonsvernloven* definert som særskilte brannobjekter og det stilles derfor spesielle krav til organisering og dokumentasjon av brannsikkerheten. Kravene er gitt i «*forskrift om brannforebyggende tiltak*». Det stilles bl.a. krav om opplæring, øvelser, informasjon og kontroll- og vedlikeholdsrutiner. Råd og hjelp for å vurdere daglige risiko- og sårbarhets-situasjoner finnes i heftet «*Dagros*», et praktisk eksempel barnehagen kan benytte for å kartlegge risiko i forbindelse med turer og aktiviteter. Helsedirektoratet har utarbeidet en *veileder* for psykososiale tiltak ved kriser, ulykker og katastrofer.

Trafikksikkerhet i forbindelse med når barna ankommer og forlater barnehagen bør vies stor oppmerksomhet. *Trafikksikkerhet* handler både om fysisk tilrettelegging av trafikkforholdene og holdninger og adferd hos barna, foresatte og ansatte. Det er viktig at de ansatte har oppdatert kunnskap om gjeldende regelverk for sikring av barn under transport enten det benyttes bil, buss, sykkel eller gange.

Ulykker og skader som skjer i barnehagens åpningstid, bør registreres og inngå i barnehagens systematiske sikkerhetsarbeid, slik at lignende fremtidige hendelser kan unngås og at sikkerhetsarbeidet kan evalueres. Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en *veileder* i beredskapsplanlegging, «*Alvorlige hendelser i barnehager og utdanningsinstitusjoner*»

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap fører tilsyn med forskrift om sikkerhet på lekeplassutstyr.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Avklaring av roller og ansvar for arbeidet med sikkerhet og helsemessig beredskap internt og overfor andre involverte enheter, f.eks. en eiendomsavdeling.
- Jevnlige risikovurderinger som legges til grunn for barnehagens forebyggende arbeid.
- Oppdatert beredskapsplan, varslingsrutiner, samt rutiner og utstyr for håndtering av ulykkes- og faresituasjoner.
- Opplæring i sikkerhetsarbeid og bruk av sikkerhetsutstyr. Rutiner for sikkerhet på tur og andre aktiviteter utenfor barnehagens område som både ansatte og foreldre er kjent med.
- Rutiner for registrering og oppfølging av ulykker, skader og nestenulykker.
- Foresatte og eventuelt noen av de eldste barna involveres når det gjennomføres vernerunder.
- Sjekklister for sikkerhet på ute- og inneområdet innbefatter sikkerhetsutstyr som komfyrvern, stikkontaktvern, trappesikring, sjekking av overflatetemperatur på panelovner o.l.
- Beredskapsgruppe med et spesielt ansvar for å utvikle og vedlikeholde barnehagens beredskapsplan.

§ 15. Førstehjelp

Virksomheten skal ha førstehjelpsutstyr i tilstrekkelig mengde og av tilfredsstillende standard. Utstyret skal være forsvarlig plassert. Virksomhetens eier skal sørge for at alle ansatte er kjent med hvor utstyret oppbevares og hvordan førstehjelp ytes.

Alle ansatte skal ha nødvendig kompetanse innen førstehjelp og barnehagen skal ha tilstrekkelig utstyr tilgjengelig og komplett til enhver tid. Dette gjelder også for dagmammavirksomheter. Førstehjelpsutstyret tilpasses barnehagens art og omfang. Ansatte som har ansvar for barna på tur til vann/sjø, bør ha årlig oppdatert kompetansebevis for «Livredning for personale i skole og barnehage». Da det ikke er krav om dette i barnehagelovgivningen, bør en forholde seg til krav i opplæringsloven § 12.1 og *rundskriv 1-2008* fra utdanningsdirektoratet med hensyn til dette. Drukningforebyggende råd har utarbeidet en *brosjyre om barn, vann og sikkerhet*. (www.skafor.org).

Barna bør i nødvendig utstrekning få førstehjelpsopplæring. Det bør også avklares hvilket ansvar som påhviler praktikanter og vikarer. Rutiner som omfatter melding til hjem/foresatte, om når det skal meldes og om hva, skal være en naturlig del av et internkontrollsystem.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Alle ansatte, herunder vikarer og praktikanter, får opplæring i førstehjelp og kompetansen vedlikeholdes jevnlig. Hvilke ansatte som har deltatt på førstehjelpskurs og kurs i livredning, dokumenteres.
- Ansatte som er med barn på tur til vann/sjø, har årlig oppdatert kompetansebevis for «Livredning for personale i skole og barnehage», jf. opplæringsloven § 12-1 og rundskriv 1-2008-Utdanningsdirektoratet.
- Alle ansatte vet hvor førstehjelpsutstyret oppbevares og kan benytte det. Det finnes «førstehjelpspakker» som tas med på tur. Plasseringen av utstyret er vurdert i forbindelse med risikovurderingen.
- Førstehjelpsutstyret kontrolleres og etterfylles regelmessig.
- Rutiner for varsling av foreldre/foresatte ved uforutsette hendelser og uhell.

§ 16. Tilrettelegging basert på opplysninger om helseforhold

Virksomheten skal oppfordre foresatte til elever og barn om å opplyse om forhold ved barnets helse som de ønsker at personalet skal ta særskilt hensyn til.

Formålet med bestemmelsen er at barnehagens personale skal kunne hjelpe barna med deres helsemessige problemer i den grad de foresatte ønsker dette. Denne bestemmelsen etablerer altså ingen opplysningsplikt for de foresatte, men skal sørge for at barnehagen har rutiner for å be om relevante opplysninger for å kunne ivareta behov for spesielle hensyn, både fysisk, psykisk og sosialt.

Avhengig av bl.a. alder og utviklingstrinn vil opplysningene kunne gjelde sykdommer som f.eks. allergi, matintoleranse eller diabetes. Det vil være viktig at personalet i barnehagen også har kjennskap til eventuelle funksjonsnedsettelse hos barna. Eventuell legemiddelhåndtering må bygge på en konkret avtale mellom foresatte/foreldre og barnehagen.

Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har i felleskap utarbeidet «*Nasjonale rutiner for legemiddelhåndtering i barnehage, skole og skolefritidsordning*» (5.3.2012), som er basert på rundskriv 1-5/2008 om håndtering av legemidler i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Det er utarbeidet forslag til ulike skjemaer om ansvarslinjer, rutiner avtaler osv. som kan benyttes.

Personvern

Eier av barnehagen må etablere et system for hvem som skal motta opplysninger som angår barnets helse, og hvordan opplysningene skal lagres og brukes. Det må derfor etableres rutiner som fanger opp slike opplysningsbehov, og som samtidig informerer foresatte om hvilke adgangsbegrensninger som gjelder for den informasjonen som blir gitt.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Rutiner som sikrer at barnehagen får innhentet og iverksatt tiltak for de opplysningene foreldre/foresatte ønsker å overlevere til barnehagen om barnas helsetilstand.
- Rutiner for legemiddelhåndtering, herunder oppbevaring og utlevering av barnas medisiner, er utarbeidet i samarbeid med kommunehelsetjenesten/helsestasjonen.
- Underskrevet taushetsløfte.
- Rutiner for legemiddelhåndtering og tilrettelegging for elever som trenger særlig oppfølging.

§ 17. Smittevern

Virksomheten skal planlegges og drives slik at risikoen for spredning av smittsomme sykdommer blir så liten som praktisk mulig.

Barn og ungdom er utsatt for infeksjoner og andre smittsomme sykdommer fordi de ofte befinner seg der mange personer er samlet. Folkehelseinstituttet www.fhi.no har utarbeidet faglige råd for smittevern i barnehager og skoler.

Skadedyr kan forekomme i barnehagen og noen av dem kan utgjøre en smitte-risiko. *Bekjempelse av skadedyr* er derfor viktig, men den må utføres slik at barn ikke utsettes for kjemiske bekjempelsesmidler (jf. *skadedyrforskriften*).

Generelle hygieneregler

Spredning av smittsomme sykdommer i barnehagen forebygges best ved å ha gode generelle hygienerutiner som:

- Såpe og eventuelt spritdispenser og papirhåndklær ved alle håndvasker.
- Vask av hendene etter toalettbesøk.
- Bruk av engangshansker ved stell av blødende sår og neseblødninger mv.
- Til rengjøring ved søl av blod på gjenstander, gulv osv., benyttes vanlige rengjøringsmidler.

Risiko for smitte av *Legionella* er i hovedsak knyttet til tekniske innretninger som for eksempel dusj- og varmtvannsanlegg. Det bør gjennomføres en risiko-vurdering av varmtvannsanlegget i barnehagen og så utarbeides rutiner for forebygging av fremvekst og spredning av *Legionella*. Det viktigste grepet for å forebygge legionella er at dusjanlegg gjennomspyles med vann over 70 grader C, og at dusjhoder desinfiseres med jevne mellomrom (ref. *FHI vannrapport 118*).

Anbefalinger om når syke barn bør holdes hjemme

Barnets allmenntilstand vil ofte tilsi når barnet bør være hjemme. Vurdering av barnets allmenntilstand må alltid baseres på foreldrenes skjønn. Som hovedregel bør barnet være friskt nok til å kunne delta i normale aktiviteter i barnehagen, og være feberfritt. Folkehelseinstituttet har utarbeidet faglige råd for når barnet bør være hjemme fra barnehagen knyttet opp til ulike sykdomsbilder. I korthet kan rådene oppsummeres slik:

- Barnet bør være feberfritt.
- Ved diaré og ulike typer diagnoser av mage-/tarminfeksjoner bør barnet være hjemme to dager etter symptomfrihet.
- Ved ulike utbrudd som sterk øyekatarr, lus, barnemark, ringorm, skabb osv. kan barnet gå i barnehagen når behandlingen er igangsatt.
- Ved kroniske blodbårne sykdommer som hepatitt B, C og Hiv/Aids kontaktes kommunens smittevernlege.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Rutiner som sikrer at faglige råd fra Folkehelseinstituttet følges.
- Rutiner for varsling til smittevernlegen om utbrudd av smittsomme sykdommer.
- Rutiner for varsling av foreldre/foresatte ved utbrudd eller hyppig forekomst av smittsomme sykdommer.
- Informasjon til foresatte om når barna bør være hjemme; det vises til Folkehelseinstituttets faglige råd.

§ 18. Røyking

Det skal ikke røykes i virksomhetens inneområde.

I virksomheter som drives i private hjem, gjelder denne bestemmelsen bare i virksomhetens åpningstid.

NB! Endringer i tobakkskadeloven 1.7. 2014.

Forskriften slår fast at røyking ikke skal forekomme til noen tid og i noen del av barnehagens lokaler eller uteområder. Alle barn skal ha samme vern uansett hvilken type barnehager de går i.

Fra 1.7.2014 trer endringene i tobakkskadeloven i kraft. § 26 i tobakkskadeloven lyder som følger: «Tobakksbruk er forbudt i barnehagers lokaler og uteområder». Barnehagen skal gjennom sitt internkontrollsystem kunne dokumentere at reglene etterfølges. Med tobakksbruk menes bruk av sigaretter, sigarer, pipe, skråtobakk og snus.

Unntaket i dagens lovgivning som gir mulighet til røyking i private familiebarnehager utenom åpningstid, oppheves. Barnehagemiljøet skal være fullstendig røykfritt. På Helsedirektoratets hjemmesider finnes det oversikt over ulike publikasjoner og kampanjer.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Barnehagen har et fullstendig tobakksfritt inne- og uteområde.
- Barnehagen informerer foresatte og foreldre om skadevirkninger av passiv røyking for barn.

§ 19. Inneklima/ luftkvalitet

Virksomheten skal ha tilfredsstillende inneklima, herunder luftkvalitet.

Temperaturregulering og ventilasjon skal være tilpasset bruksområdet og årstidsvariasjoner.

Den relative luftfuktighet i rommene må ligge på et slikt nivå at fare for muggdannelser ikke forekommer.

Ioniserende stråling skal ikke overskride et allment akseptert nivå.

Kjennetegnet på et godt inneklima i skolen er god luftkvalitet, gode akustiske egenskaper med lavt støynivå og god belysning.

Det er vanskelig å bevise hva som er årsaken til plager som følge av dårlig inneklima, og hvilken virkning disse har for det enkelte barn. Problemer oppstår ofte fordi flere faktorer i inneluften virker samtidig. De faktorene en er mest sikker på at har direkte negativ virkning, er røyking/passiv røyking, fukt/råte og radon (jf. Folkehelseinstituttet, www.fhi.no).

Dårlig inneklima kan føre til: tretthet, konsentrasjonsvansker, hodepine, hudplager og irritasjon i øyne, nese og hals. Allergi og overfølsomhet kan forverres ved dårlig innemiljø.

En spørreundersøkelse blant barnehagens ansatte og barnas foreldre vil kunne gi informasjon om opplevelsen av innemiljøet i barnehagen. Folkehelseinstitutt har utarbeidet *faglige normer* for godt inneklima og *sjekkliste for godt inneklima* i skolen. Normene er i seg selv ikke rettslig bindende, men angir forhold det må legges vekt på for å finne tilfredsstillende løsninger. For å kartlegge innemiljøet i barnehagen kan noen enkle målinger foretas av for eksempel luftkvalitet, belysning og lyd, radon, relativ luftfuktighet, CO₂, temperatur og fukt.

Planløsning og byggeteknikk

Barnehagen er under stadig utvikling og barnehagens fysiske rammer må gi rom for endringer som følge av:

- Stort behov for plasser til barn under 3 år.
- Endringer i strukturen av aldersbestemte avdelinger til aldersintegrerte grupper.
- Oppløsning av avdelingsgrenser og behov for egne baser for mindre grupper.

Disse endringene vil også gi utfordringer med hensyn til innemiljøet, som behov for

- Behovsstyring av ventilasjon.
- Tiltak for regulering av etterklangstid.

Innredning og materialbruk

Overflater som er slitesterke og lette å holde rene og som i så liten grad som mulig avgir gasser, vil bidra til et godt inneklima. Helsedirektoratet anbefaler ikke teppegulv eller teppelignende gulvbelegg i barnehager. Bruk av matter og rister i inngangspartiet viser seg å være et godt tiltak for å hindre at smuss og fuktighet dras inn i bygningen. Konstruksjon og materialbruk i himlingen har betydning for akustikken.

Temperatur/termisk inneklima

Både for høy og for lav lufttemperatur kan gi helse- og trivselsproblemer. Lav lufttemperatur og trekk kan øke risikoen for revmatiske lidelser. Ubehag ved at luften føles tørr, henger ofte sammen med høy innetemperatur og/eller støv i inneluften. Sammen med høy fuktighet vil høy temperatur fremme vekst av husstøvmidd og mikroorganismer og også bidra til å øke avgassingene fra overflatematerialene i rommet.

Temperaturen i rommet vil bli påvirket av solinnstråling fra vinduene, og om disse har solavskjerming eller ikke og om det kommer kald luft og trekk fra vinduer og dører.

Oppvarmings- og ventilasjonssystemer

Moderne bygninger som er ekstra godt isolert, kan klare seg med svært liten varmetilførsel til romoppvarming. Fordi det da er små varmemengder som skal tilføres, er det mindre viktig hvordan varmetilførselen foregår.

Teknisk forskrift setter krav til luftkvalitet og ventilasjonssystemer i nye bygg. I eksisterende bygg vil det være arbeidsmiljøloven med *veiledning* som setter krav til de ansattes innemiljø, og som også har betydning for barna. I Sintefs byggforsks serie nr. 552.312, «Ventilasjon og inneklima i barnehagen» og nr. 700.100 «innemiljø i eksisterende bygninger», finnes det mer informasjon.

Uansett hvilke ventilasjonsmetoder som benyttes, bør det være mulighet for å kunne lufte gjennom vindu.

Luftkvaliteten med tanke på forurensing og fukt

God inneluft skal kunne beskrives som frisk og behagelig og ikke «tung og irriterende».

Forurensning i inneluften kan bestå av partikler (støv og mikroorganismer) og gasser som stammer fra mennesker og dyr, mikroorganismer (muggsopp, husstøvmidd, bakterier, gjærsopp), rengjøringsmidler, bygningsmaterialer og møbler, uteluft og smusspartikler utenfra (bragt inn med klær/sko).

Vedvarende fukt og vekst av muggsopp på overflater innendørs og i bygningskonstruksjonen skal unngås. Tegn på risikoforhold er mugglukte og hyppig forekommende kondens på overflater eller i konstruksjonen. Tidligere større fuktskader der materialer ikke er raskt uttørket, rengjort eller fjernet kan også utgjøre en helserisiko. Der slike forhold påvises skal de utbedres så raskt som mulig.

Bruken av lokalet og renholdsrutiner

Hvordan barnehagens lokaler brukes med hensyn til antall barn pr. rom og hvordan og hvor hyppig renholdet er, vil ha innvirkning på kvaliteten på innneklimaet. En del tiltak kan barnehagen og de som oppholder seg der selv gjøre når det gjelder å utarbeide regler for bruken av lokalene. Lovverk som omhandler inneklima og innemiljø er: Plan og bygningsloven, arbeidsmiljølovens krav til inneklima, barnehageloven, folkehelseloven og forskrift om strålevern og bruk av stråling (www.lovdata.no). Arbeidstilsynet har utarbeidet et *faktaark* om inneklima. Folkehelseinstituttet har utarbeidet en *sjekkliste* for inneklima i barnehagen.

Radon

Radon dannes naturlig i grunnen og siver inn med jordluften gjennom sprekker og utettheter mellom byggegrunnen og bygningen. Byggegrunnen er derfor den viktigste kilden til forhøyede radonkonsentrasjoner inne. Det finnes enkle tiltak for å forhindre dette som må ivaretas gjennom byggeprosessen. Radon er kreftfremkallende og barn og unge er sårbare om de utsettes for stråling over flere år.

Strålevernforskriften stiller krav til radonnivået i grunn- og videregående skoler og barnehager, både offentlige og private. Alle skoler og barnehager skal ha så lave radonnivåer som det er praktisk mulig å få til. Mer informasjon om radon i skoler og barnehager finnes på hjemmesiden til Statens strålevern www.nrpa.no. Tiltak for å redusere radonnivået skal alltid gjennomføres dersom det overstiger 100 Bq/m³. Etter at det er gjennomført tiltak for å redusere radon, må det måles på nytt for å kontrollere at tiltakene har hatt tilstrekkelig effekt. For nye bygg gjelder *TEK 10 § 13-5*.

Elektromagnetiske felt (EMF)

Rundt alt elektrisk utstyr og alle strømførende ledninger finnes det elektriske og magnetiske felt. Det er vanlig å bruke betegnelsen elektromagnetiske felt som en kortform for slike felt. Forskning gir ikke belegg for at eksponering for elektromagnetiske felt gir økt risiko for kreft. Retningslinjene gitt i strålevernforskriften sier at all eksponering skal holdes så lav som mulig. Mer informasjon om elektromagnetisk stråling i skoler og barnehager finnes på hjemmesiden til Statens strålevern www.nrpa.no.

Oversikt over inneklimafaktorer og grenseverdier (jf. FHI-rapport 2013:7)

Faktorer	Grenseverdier
Romtemperatur	Mellom 20–24 °C om vinteren og 23–26 °C om sommeren. Overskridelser må kunne godtas om sommeren, men helst ikke over mer enn 2 uker
Gulvtemperatur	19–26 °C
Vertikaltemperatur	3 °C pr høydemeter
Luftkvalitet	Karbondioksydnivå (CO ₂) bør ikke overskride 1800 mg CO ₂ / pr m ³ eller 1000 ppm CO ₂ i oppholdsrom
Lufthastighet	0,15 m/s målt som middelastighet over 3 minutter i oppholdsrom skal ikke overskrides
Belysning	I trapper og ganger min. 100 lux. I oppholdsrom min. 300 lux (ref. www.lyskultur.no)
Lydforhold	Retningslinjer for innendørs lydnivå i nye bygg fremgår av NS 8175:2012. For eksisterende bygg vises til NS 8175:2008
Fukt	Fukt og råteskader og eller synlig mugg og mugglukt skal ikke forekomme
Radon	Lavest mulig verdi anbefales for skoler og barnehager. Tiltaksgrense: 100 Bq/m ³ . Maksimumsgrensen er 200 BQ/m ³ (ref. www.nrpa.no)
Elektromagnetisk stråling	Holdes så lavt som praktisk mulig (strålevernforskriften § 34). Det er utarbeidet internasjonalt anbefalte retningslinjer for eksponering for elektromagnetiske felt i det ikke-ioniserende området, se ICNIRP (International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection) Se også FHI-rapport 2012:3

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Barnehagen kan dokumentere et tilfredsstillende inneklima.
- Folkehelseinstituttets anbefalte faglige normer for inneklima legges til grunn for planlegging av nye eller rehabilitering av eksisterende barnehager, samt ved endringer i driften.
- Rutiner for håndtering av klager på inneklima foreligger.
- Det foretas regelmessig inneklimakartlegging.
- Barnehagen oppfordrer barna til medvirkning for et best mulig inneklima.

§ 20. Belysning

Virksomhetens lokaler og uteområde skal ha en belysning som er tilfredsstillende i forhold til den bruk virksomheten er planlagt for.

God belysning og tilgang på dagslys er viktige inneklimateparametre av stor betydning for helse og trivsel. Tilgang på dagslys gir bidrag til belysning av innearealer gjennom vinduer og overlys, gir utsyn og informasjon om tid på døgnet, vær og årstid, og motvirker tretthet.

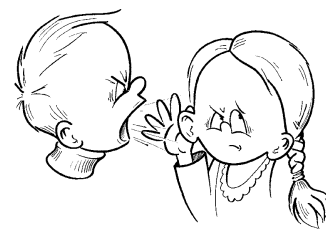
Dagslyset er tilstrekkelig for synsoppgaver, men har sine begrensninger som følge av avstand fra vindu, dagslysets varighet og breddegrad. Tilleggsbelysning er nødvendig for å oppfylle kravene til belysningsstyrke. 300 lux anbefales for leke- og oppholdsrom i barnehagen. Krav til belysningsstyrke er gitt i Norsk Standard NS-en 12464-1. Teknisk forskrift *TEK 10* kapittel 12 og 13 angir også krav til belysning inne og ute. I rom der det foregår matlaging og aktiviteter med form og farge, bør det være tilstrekkelig dagslys og belysning med høy farge-gjengivelsesindeks.

Vinterstid bør det være god belysning på uteområdet. Krav til belysningsstyrke er gitt i Norsk Standard NS-en 12464-1, Lyskulturs publikasjon 1b (Luxtabelen). Teknisk forskrift *TEK 10* kapittel 12 og 13 angir også krav til belysning inne og ute. Nye barnehagebygg og større rehabiliteringer som krever byggesaksbehandling, skal tilfredsstillende disse kravene, inkludert krav til universell utforming.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Tilfredsstillende belysning og tilgang på dagslys i leke- og oppholdsrom.
- Lyskulturs normer / NS-en 12464-1 for belysning innendørs og på uteområdet legges til grunn for planlegging av nye eller rehabilitering av eksisterende barnehager, samt ved endringer i driften.
- Det gjennomføres regelmessige vurderinger av belysningen i barnehagen, både innendørs og på uteområdet i samarbeid med ansatte og foreldre/foresatte.
- Barnehageeier har rutiner for kontroll og vedlikehold av belysning.

§ 21. Lydforhold

Virksomhetens lokaler og uteområde skal ha tilfredsstillende lydforhold.

Støy er definert som uønsket lyd. Individuelle forskjeller kan være avgjørende for om man har et støyproblem eller ikke. Støy oppleves som slitsomt, og kan derfor medvirke til stress og helseplager over tid, selv om støyen i seg selv ikke er så høy at den gir hørselsskade. Akseptabelt støynivå vil avhenge av ulike forhold som tid og sted, lydets art og subjektive forhold. Norsk Standard NS 8175:2012 og TEK 10 setter krav til lydforholdene i nye skoler og barnehager. For eksisterende barnehager bygget før 2008 benyttes NS 8175:2008.

I barnehagen vil det være tre hovedkilder til støy:

- Støy fra tekniske installasjoner som vifter, tørkeskap, ulike maskiner osv.
- Støykilder i rommet, for eksempel forårsaket av barnas aktivitet.
- Utendørskilder til støy som vegtrafikk, anleggsvirksomhet eller næringsvirksomhet.

Universell utforming og støy

Nye barnehagebygninger skal tilfredsstillere kravene til universell utforming i plan- og bygningsloven. Det betyr at verdiene for bakgrunnsstøy, støy fra tekniske installasjoner og etterklangstid må være tilstrekkelig lave (for mer informasjon vises det til Norsk Standard NS 11001). Bakgrunnsstøy av alle slag (også musikk) fører til problemer ved alle former for *hørselshemning*. Dersom barnehagen ligger i nærheten av trafikkert vei, jernbane eller over en tunnel, vil den kunne utsettes for vibrasjoner og/eller strukturlyd.

Gode lydforhold kan oppnås bl.a. ved å ha hensiktsmessig akustisk demping og luftlydisolasjon samt ved å sørge for romdisponering, plassering og bruk som gir gode lydforhold. Klager på støy og etterklang i eksisterende barnehager må undersøkes nærmere i et samarbeid mellom barnehagen og byggeier.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Lydisolasjon mellom rom samt utforming og akustikk som sikrer tilfredsstillende lydforhold og god taleforståelse.
- NS 8175:2012 om lydforhold legges til grunn for planlegging av nye barnehager eller ved rehabilitering/endringer som er søknadspliktige etter plan og bygningsloven. For virksomheter bygget før 2012 legges NS 8175:2008 til grunn.
- Det gjennomføres regelmessige vurderinger av lydforholdene i barnehagen, både innendørs og på uteområdet.
- Aktivitetene er tilrettelagt slik at innendørsstøy reduseres mest mulig.

§ 22. Drikkevann

Virksomheten skal ha tilstrekkelig forsyning av hygienisk betryggende drikkevann som tilfredsstillende krav i forskrift av 1. januar 1995 nr. 68 om vannforsyning og drikkevann m.m.

Med drikkevann menes her vann til drikke, næringsformål og hygienisk bruk i samsvar med bestemmelser i *forskrift* fra 1. januar 1995 nr. 68 om vannforsyning og drikkevann m.m.

Mattilsynet er direktorat for forbruker- og helserettet tilsyn med næringsmidler, herunder drikkevann. Mattilsynet skal godkjenne og føre tilsyn med vannforsyningssystemene. Har barnehagen vann fra egen brønn eller privat vannverk, må det være rutiner for prøvetaking som dokumenterer at vannet har god nok kvalitet.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Barnehagen har en godkjent drikkevannstilførsel. Det gjelder uansett størrelse på barnehagen.
- Rutiner for melding om svikt ved vannkilden eller kvaliteten på drikkevannet.

§ 23. Sanitære forhold

Virksomheten skal ha et tilstrekkelig antall tilgjengelige toaletter og vasker. Sanitære anlegg skal ha hygienisk tilfredsstillende utforming, kapasitet og standard.

For at barnehagen skal ha tilfredsstillende sanitærforhold, må barna ha tilgang på nok toaletter og håndvasker, minst ett toalett og ett blandebatteri pr 10. barn og minst ett toalett skal være tilgjengelig for rullestol (*ref. TEK 10*).

Enkelte toalett bør være lett tilgjengelig fra uteområde. Renholdsrutinene i barnehagen må ha en kvalitet som gjør at smitte begrenses. Ventilasjonen må kunne fjerne lukt og fuktighet som kan føre til vekst av mikroorganismer, og fuktskader skal utbedres så raskt det lar seg gjøre for å unngå negative konsekvenser for inneklimate. Skader på sanitæranlegg bør utbedres så snart som mulig. Ved eventuelle fuktskader bør disse utbedres så raskt det lar seg gjøre for å unngå negative konsekvenser for inneklimate. Det er viktig å avslutte renholdet av sanitæranlegg med å spyle rent alle slukene.

Garderobenes utforming og plassering av for eksempel vaskerom, vannlekerom og dusjrom må være slik at unødig vannsøl og tilsmussing unngås. Barnehagen må ha et rom for stell av spedbarn. Stellerom og vaskerom må tilfredsstillende krav til våtrom i TEK.10.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- Antall toaletter og håndvasker er tilpasset behovet til barnehagen. Minst ett skal være rullestolstilpasset.
- Sanitæranleggene har en utforming, kapasitet og standard som er tilpasset barnehagens størrelse og behov.
- Barnehagen har et eget rom for stell av barn som tilfredsstillende standard for våtrom.
- Minst ett toalett er tilgjengelig fra uteområdet.

§ 24. Avfallshåndtering

Virksomheten skal håndtere og oppbevare avfall på en hygienisk betryggende måte slik at ulemper, herunder smittefare, unngås.

Avfall skal oppbevares forsvarlig. Egnede beholdere skal finnes i tilstrekkelig antall og være hensiktsmessig og forsvarlig plassert.

Forskriften omfatter helsemessige og hygieniske forhold ved avfallet så lenge det er på barnehagens område. Forurensingsloven og lokale forskrifter kommer til anvendelse når avfallet er plassert i kommunale avfallsbeholdere. Avfall er en betydelig miljøbelastning og det bør være et mål for barnehagen å produsere så lite avfall som mulig. Hvordan og hvor avfallet oppbevares og hvilke rutiner som benyttes for innsamling, har betydning for å få til en hygienisk og helsemessig forsvarlig håndtering. Det har også betydning for det estetiske inntrykket for de som oppholder seg i barnehagen og omgivelsene. Risikoforhold som kan oppstå i forbindelse med avfall er: *Smittespredning via rotter*, fluer osv. og via håndtering og direkte kontakt med avfallet. Luktproblemer og risiko for brann er andre forhold som kan oppstå.

For å redusere avfallet ved barnehagen bør barn og ansatte få informasjon om og ta del i avfallsreducerende tiltak.

Spesialavfall som for eksempel lyspærer, batterier, elektronisk utstyr, kjemikalier og rengjøringsmidler må samles inn og leveres på gjenvinningsstasjon eller andre steder i samråd med renovasjonsvesenet.

Avfallsbrenning skal ikke forekomme på barnehagens område. Mange kommuner har forbud mot avfallsbrenning.

God praksis i barnehagen forutsetter følgende:

- En avfallshåndtering som ikke medfører smittefare, luktulempet eller risiko for ulemper med skadedyr.
- Rutiner for håndtering av spesialavfall.
- Avfallsbeholdere er plassert slik at brannrisiko reduseres mest mulig.
- Oversikt over hvem barnehagen kontakter dersom det oppstår problemer med avfallshåndteringen.
- Rutiner for eventuell kildesortering/kompostering.

§ 25. Tilsyn

Kommunen fører tilsyn med at disse forskrifter overholdes.

I forskriften er godkjenningsansvar, tilsynsansvar mv. lagt direkte til kommunen. Dette er gjort med bakgrunn i prinsippet om at kommunene i størst mulig grad selv skal fastsette hvilket kommunalt organ som skal løse en bestemt oppgave. Kommunestyret kan delegere sin myndighet etter bestemmelsene i kommuneloven til det kommunale organ som skal løse oppgaven, og i tillegg gir folkehelselovens § 9 kommunen hjemmel til å delegere myndigheten til et interkommunalt selskap.

Drift av barnehager er ofte kommunal virksomhet, hvilket betyr at kommunen på dette området fører tilsyn med egen virksomhet og eiendom. Det stilles store krav til god styring og organisering av denne oppgaven, slik at det kommunale tilsynsorganet sikres både faglighet og uavhengighet. Det vil for eksempel være viktig å sikre at tilsynsorganet ikke har direkte linjeansvar for drift, vedlikehold eller forvaltning av de kommunale barnehagene.

Kommunalt tilsyn med barnehagen

I folkehelseloven § 30, annet ledd, er kommunen pålagt å dokumentere særskilt at de har nødvendig styring med tilsynsansvaret: *«Kommunenes tilsyn med virksomhet og eiendom i henhold til § 9 skal dokumenteres særskilt, herunder uavhengighet og likebehandling i tilsynet.»* Det vil i denne sammenheng bl.a. være nødvendig å dokumentere:

- Hvem som har ansvar for å følge opp tilsynet med miljøet i skoler og barnehager.
- Hvilke forutsetninger tilsynsorganet er gitt i henhold til kompetanse, kapasitet og myndighet.
- Hvordan det er sikret at tilsynet er tilstrekkelig uavhengig med hensyn til de virksomheter som er gjenstand for tilsyn.
- At tilsynsorganet har tilstrekkelig styring med tilsynsoppgaven blant annet gjennom risikovurderinger og tilsynsplan, samt rutiner for oppfølging av avvik osv.

Foruten å føre tilsyn med at forskriftens bestemmelser overholdes, skal kommunen bistå med råd og veiledning etter forespørsel og ellers når sakens art gir grunn til det. Dette kan for eksempel være informasjon om gjeldende lover og forskrifter og hvilke tiltak som kan være nødvendige for å oppfylle lovbestemte krav på området.

Statlig tilsyn med kommunen

Folkehelseloven § 31 bestemmer at: *«Fylkesmannen skal føre tilsyn med lovligheten av kommunens og fylkeskommunens oppfyllelse av plikter pålagt i eller i medhold av §§ 4 til 9, 20, 21 og 27 til 30 i loven her».*

Det betyr at Fylkesmannen også skal føre tilsyn med at kommunen ivaretar sitt tilsynsansvar for miljørettet helsevern i barnehager og skoler, herunder har integrert forskriftens krav i sitt internkontrollsystem.

God praksis i kommunen forutsetter følgende:

- Kommunen har delegert tilsynsmyndigheten til et tilstrekkelig uavhengig organ.
- Tilsynsmyndigheten følger en tilsynsplan.
- Tilsynsmyndigheten skal bistå med råd og veiledning.

§ 26. Virkemidler og dispensasjon

Kommunen kan foreta granskning, retting, stansing og ilegge tvangsmulkt i samsvar med folkehelseloven § 13 til § 16.

Kommunen kan i særskilte tilfeller gi dispensasjon fra bestemmelser i denne forskriften.

Virkemidler

Vilkårene for å benytte virkemidlene fremgår av de enkelte paragrafene i folkehelseloven. Når kommunen treffer vedtak i denne forbindelse, kommer de generelle bestemmelsene i forvaltningsloven (*lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker*) til anvendelse.

Bestemmelsene om granskning, retting og tvangsmulkt er såkalt skjønnsmessig kompetanse, eller «kan-kompetanse». Det vil si at dersom vilkårene er oppfylt, er det opp til kommunen å avgjøre hvorvidt et pålegg skal gis. Dersom noen, for eksempel foresatte, ansatte osv. har bedt kommunen gi barnehageeier pålegg om f.eks. retting og kommunen velger ikke å bruke sin myndighet, er avgjørelsen å regne som et enkeltvedtak som kan påklages.

Granskning

Folkehelseloven § 13 omhandler granskning av eiendom og virksomhet. Bestemmelser om fremgangsmåten ved granskning o.l. er fastsatt i forvaltningsloven § 15, herunder spesielle klageregler i § 15 fjerde ledd. Disse reglene kommer til anvendelse i tillegg til reglene om gjennomføring som fremgår av § 13.

Retting

Etter folkehelseloven § 14 kan forhold ved barnehagen kreves rettet hvis forholdet direkte eller indirekte kan ha negativ innvirkning på helsen, eller er i strid med forskriftens bestemmelser, og det er forholdsmessighet mellom den helsemessige gevinst som oppnås og vedtakets øvrige konsekvenser. Det kan gjelde forhold ved selve barnehagen eller ved eiendommen som brukes av den. Pålegg om retting skal være skriftlig og ha en frist for når forholdet skal være rettet. Kommunelegen kan fatte vedtak på kommunens vegne dersom det er nødvendig på grunn av tidsnød, jf. folkehelseloven § 9 annet ledd.

Tvangsmulkt

Folkehelseloven § 15 åpner for at tvangsmulkt kan ilegges dersom rettingsvedtak ikke blir fulgt. Det er viktig å være klar over at tvangsmulkt kun kan knyttes til manglende oppfyllelse av rettingsvedtak, ikke til de øvrige virkemidlene. Tvangsmulkten fastsettes samtidig med pålegg om retting eller i forbindelse med fastsettelse av ny frist for retting. Tvangsmulktens størrelse fastsettes under hensyn til hvor viktig det er at pålegget blir gjennomført og hvilke kostnader det antas å medføre (forholdsmessighetsprinsippet).

Bestemmelsen i § 15 utfylles av forskrift om fastsettelse av tvangsmulkt gitt av Sosialdepartementet (nå Helse- og omsorgsdepartementet) 10. oktober 1988 med hjemmel i folkehelseloven § 15 tredje ledd. Forskriftens § 3 med merknad fastslår at hvis det allerede er oppstått forhold ved en virksomhet som medfører fare for helseskade, skal tvangsmulkt ikke anvendes istedenfor stansing. Kommunen har i slike tilfeller plikt etter folkehelseloven § 16 til å stanse virksomheten.

Stansing

Etter bestemmelsen i folkehelseloven § 16 har kommunen plikt til å stanse virksomhet eller aktivitet eller deler av denne dersom det oppstår forhold knyttet til virksomhet eller eiendom som medfører overhengende fare for helseskade. Stansingen skal da gjelde inntil forholdene er rettet. Stansing kan gjennomføres med bistand av politiet. Kommunelegen har også her ved tidsnød kompetanse til å handle på kommunens vegne, jf. § 9 annet ledd.

Tilbakekallelse av godkjenning

Godkjenningsmyndigheten kan i alvorlige saker tilbakekalle godkjenningen av en barnehage. Der en barnehage over tid ikke oppfyller forskriftens krav, bør godkjenningsmyndigheten trekke godkjenningen, jf. folkehelseloven § 10 og forvaltningsrettens alminnelige vilkårs lære.

Konsekvensene av et tilbakekall blir de samme som konsekvenser ved manglende godkjenning (se veiledning til § 6 Krav om godkjenning).

Dispensasjon

Kommunen har en viss anledning til å unnta fra kravene i forskriften permanent eller midlertidig ved å gi dispensasjon. Forskriftens bestemmelser er i stor utstrekning utformet som funksjonskrav. Dette gir store muligheter for fleksible løsninger med lokale tilpasninger og minsker behovet for å gi dispensasjoner. Mange av funksjonskravene er så grunnleggende at det vanskelig kan bli tale om å dispensere fra dem. Det gjelder f. eks. det generelle kravet i § 7 om at virksomheter som omfattes av forskriften, skal være helsemessig tilfredsstillende, og § 14 første ledd hvoretter barnehagen skal planlegges og drives slik at skader og ulykker forebygges.

I merknader til forskriftens § 26 heter det bl.a.: «Bestemmelsen om dispensasjon er inntatt for ikke fullstendig å utelukke muligheten av å gjøre unntak i enkelte særskilte tilfeller. Bruken av dispensasjon skal være restriktiv og forbeholdt de helt særskilte og enkeltstående tilfeller. Det bør ikke dispenseres fra krav som utgjør et hovedformål eller en hovedintensjon med forskriften, og det skal ikke dispenseres fra større deler av forskriften samlet.»

Det daværende Sosial- og helsedepartementet fastslo at det ikke skal dispenseres fra røykeforbudet i § 18.

Dispensasjonsadgangen er nå presisert ved Helse- og omsorgsdepartementets *rundskriv I-1/2012*. I det samme rundskrivet omtales forholdet mellom adgangen til å sette vilkår ved godkjenning etter forskriftens § 6 og dispensasjonsadgangen. Det vises her til at en del kommuner har praktisert godkjenningsordningen slik at det er gitt midlertidig godkjenning eller godkjenning med vilkår om at et eller flere konkrete krav i forskriften oppfylles på et senere tidspunkt. Departementet mener praksisen med å gi midlertidig godkjenning eller godkjenning på vilkår er i strid med lov og forskrift, da disse stiller krav om

at alle forskriftens krav skal være oppfylt før godkjenning gis. Når det gjelder adgang til å stille vilkår som medfører ytterligere krav utover de som følger av forskriften, er denne muligheten tilstede jfr. folkehelsesloven § 10 og forvaltningsrettens alminnelige vilkårslære.

Det betyr at dersom kommunen gir godkjenning til en virksomhet uten at alle forskriftens krav er oppfylt, må den ha gitt varig eller midlertidig dispensasjon fra disse kravene i forkant.

Avgjørelsen om å gi dispensasjon er et vedtak som følger reglene i forvaltningsloven, og som kan påklages til Fylkesmannen etter § 27 jf. folkehelsesloven § 19.

§ 27. Klage

Folkehelseloven § 19 gjelder for klage over vedtak truffet med hjemmel i denne forskrift.

Erklæring om klage på et vedtak skal ifølge forvaltningsloven § 32 fremsettes for det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket. Det organ som har fattet vedtaket, kan oppheve eller endre vedtaket dersom det finner klagen begrunnet, jf. forvaltningslovens § 33.

Dersom vedtaksorganet (kommunen eller kommunelegen) ikke gir klager medhold eller bare delvis medhold skal saken sendes til klageinstansen som er Fylkesmannen. Klageinstansen kan i henhold til forvaltningsloven § 34 prøve alle sider av det påklagede vedtaket, også de skjønsmessige sidene. På samme måte vil for eksempel foresatte kunne påklage et godkjenningsvedtak dersom man mener at forholdene ikke er tilfredsstillende.

Klageadgang

Ifølge forvaltningslovens § 28 kan enkeltvedtak påklages av en *part* eller annen med *rettslig klageinteresse* i saken. Dersom kommunen fatter vedtak om f.eks. ikke å godkjenne en barnehage, vil vedtaket kunne påklages av barnehagens eier eller leder, avhengig av hvem som etter kommunens regelverk har myndighet til dette.

I en del tilfeller henvender *foresatte* seg til kommunen for å anmode om eller kreve at kommunen fatter vedtak om retting av bestemte forhold ved barnehagen som antas å ha innvirkning på barnas helse. Dersom kommunen avviser saken eller etter realitetsvurdering kommer til at det ikke er grunnlag for krav om retting, kan foresatte gå sammen om å fremme klage. Hvorvidt foreldre har rettslig klageinteresse avgjøres etter en konkret vurdering av den enkelte sak. Momenter i en slik vurdering vil bl.a. kunne være:

- Hvor mange barn antas å bli rammet, i hvor sterk grad og på hvilken måte, ved at kommunen ikke fatter rettingsvedtak i den konkrete sak? Normalt vil det være slik at jo flere barns helse som kan være i faresonen, desto sterkere står saken deres rettslig.
- Hva vil konsekvensene mer generelt kunne bli dersom kommunen ikke fatter slikt vedtak, og på den annen side dersom forvaltningen skal ha plikt til å behandle, eller kreve retting i, den type sak det gjelder?
- Finnes det andre måter for foresatte å få gjennomslag for sine synspunkter på enn gjennom en klagesak etter forvaltningsloven?

Dersom foresatte ikke anses å ha klagerett, kan de henvende seg til kommunen eller Fylkesmannen med anmodning om at dens avvisnings- eller realitetsavgjørelser endres.

God praksis i kommunen forutsetter følgende:

- Rutine for behandling av klagesaker
- Rutine for informasjon til foresatte om deres adgang til å klage over forhold i barnehagen som kan virke negativt på helse og trivsel.

§ 28. Straff

Overtredelse av forskriften eller av vedtak truffet med hjemmel i forskriften straffes i samsvar med folkehelseloven § 18, dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse.

Av merknad til folkehelseloven § 18 fremgår det at skyldkravet er forsett eller uaktsomhet, og at strafferammen er bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

Det er kun kommunestyret selv som kan begjære påtale. Dette gjelder selv om oppgavene for øvrig er delegert til for eksempel kommunelege eller interkommunale organer.

§ 29. Ikrafttreden

**Denne forskrift trer i kraft 1. januar 1996.
Fra samme tid oppheves forskrift av 29. april 1977 nr. 9 om de hygieniske forhold i bygninger og på områder som nyttes til, eller i forbindelse med, skolegang.**

Forskriftens krav vil gjelde også for virksomheter som er tatt i bruk før forskriftens vedtakelse. Virksomheter som pr. forskriftens vedtakelse er iverksatt, trenger imidlertid først ny godkjenning innen tre år fra ikrafttredelsen, med mindre barnehagene utbygges eller endres som nevnt i § 6. Det vises også til merknaden til § 6.

Henvisninger

Aktuell lovgivning

Lover og forskrifter finnes på www.lovdata.no

- De mest sentrale lovene som omhandler forhold nevnt i veilederen:
- Folkehelseloven
- Barnehageloven
- Forvaltningsloven
- Plan og bygningsloven
- Arbeidsmiljøloven
- Forurensningsloven
- Forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager med merknader.

Aktuelle hjemmesider for mer informasjon

- Helsedirektoratet www.hdir.no
- Utdanningsdirektoratet www.udir.no
- Nasjonal rådgivningstjeneste for skole og barnehageanlegg
www.skoleanlegg.utdanningsdirektoratet.no/
- Mattilsynet www.mattilsynet.no
- Arbeidstilsynet www.arbeidstilsynet.no
- Miljødirektoratet www.miljodirektoratet.no
- Direktoratet for byggkvalitet www.dibk.no
- Folkehelseinstituttet www.fhi.no
- Forum for miljø og helse www.fmh.no
- Kommunens hjemmeside
- www.helsebiblioteket.no
- www.regelhjelp.no

Helsedirektoratet

Postadresse: Pb. 7000
St. Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01
E-post: postmottak@helsedir.no
www.helsedirektoratet.no